ABDÜLVEHHÂB eş-ŞA'RÂNÎ
عبد الوهاب الشعراني

bk. ŞA'RÂNÎ
Mısırlı âlim ve sûfî.

ŞA'RÂNÎ
(الشعراني)

Ebü'l-Mevâhib (Ebû Abdirrahmân) Abdülvehhâb b. Ahmed b. Alî eş-Şa'rânî el-Mısrî (ö. 973/1565)

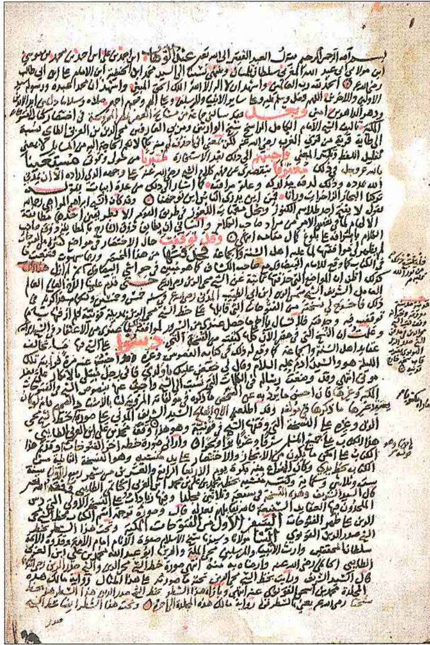
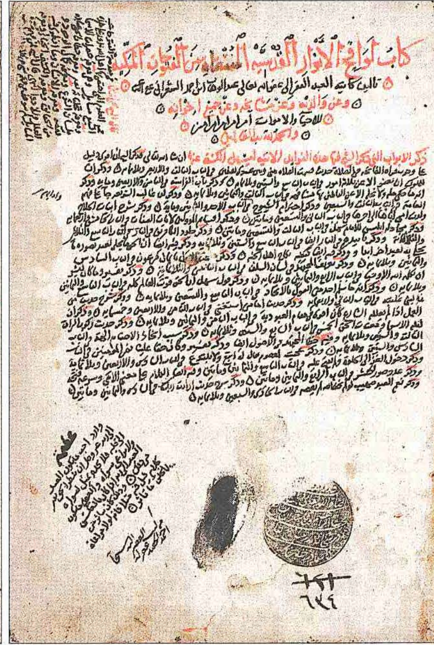
Mısırlı âlim ve sûfî.

898 (1493) yılında Kahire'nin Kalyûbiye bölgesindeki Kalkaşende'de doğdu. Soyu, Hz. Ali'nin Havle bint Ca'fer el-Hanefiyye adlı hanımından doğan oğlu Muhammed b. Hanefiyye'ye ulaşır. Şa'rânî veya Şa'râvî nisbesi daha kırk günlük iken gidip yerleştikleri babasının köyü, Menûfiye'ye bağlı Ebûşa'râ'dan gelmektedir. Hayatına dair mâlûmatın bir kısmı *Leṭâ'ifü'l-minen ve'l-aḫlâḳ* adlı eserine dayanmaktadır. Tahsiline babasının yanında başladı ve hıfzını tamamladı. Kısa bir süre sonra babasını, ardından annesini kaybetti. 911 (1505) yılı başlarında Şeyh Hızır adındaki bir kişiyle birlikte Kahire'ye gitti. Gamrî Camii imamı muhaddis Emînüddin b. Neccâr, fakih Şemseddin ed-Devâhilî, Nûreddin el-Mahallî, Nûreddin el-Cârihî, Nûreddin es-Senhûrî, Molla Ali el-Acemî, Îsâ el-Ahnâî, Şemseddin ed-Deyrûtî, Şemseddin ed-Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, Selâhaddin el-Kalyûbî, Nûreddin el-Üşmûnî, Sa'deddin ez-Zehebî, Burhâneddin el-Kalkaşendî, Şeyhülislâm Zekeriyyâ el-Ensârî, Şâfiî fakihi Şehâbeddin er-Remlî gibi âlimler başta olmak üzere elliyi aşkın hocadan dinî ilimleri öğrendi (*Leṭâ'ifü'l-minen*, I, 32-35). On beş yaşındayken ilk haccını yaptı. Tasavvufa ilgisi artınca tahsiline ara verip bir sene müddetle Mukattam dağında ve Karâfe harabelerinde inzivaya çekildi. Önce Ali el-Mersafî'ye, ardından Muhammed eş-Şinnâvî'ye intisap etti. Şinnâvî'den sonra tasavvuf eğitimini Bedeviyye-Metbûliyye'nin kurucusu İbrâhim el-Metbûlî'nin halifesi Ali el-Havvâs'ın yanında sürdürdü. Hocası Zekeriyyâ el-Ensârî vasıtasıyla üç farklı yolla Sühreverdiyye-Necîbiyye'den (Büzgaşiyye) hırka giydi (Harîrîzâde, II, vr. 152ª, 205ª; ayrıca bk. Zebîdî, s. 207-208). Yine Ensârî vasıtasıyla Sühreverdiyye-Necîbiyye'nin Zeyniyye şubesinden hırka giyen Şa'rânî'nin bu silsilesi Ali b. Abdülkuddûs eş-Şinnâvî ile devam etmiştir (Kuşâşî, vr. 44ª). 100'den fazla sûfî ile sohbet eden Şa'rânî'nin feyz aldığı şeyhler arasında Halvetiyye'den Muhammed Demirtaşî ve İbrâhim Gülşenî gibi isimler de vardır. Onun yirmi altı tarikattan el aldığı belirtilmektedir. Harîrîzâde icâzet aldığı tarikatlardan Ârifiyye, Kādiriyye, Rifâiyye, Sühreverdiyye, Zeyniyye, Ahmediyye (Bedeviyye), Metbûliyye, Desûkıyye, Şâzeliyye, Hanefiyye, Cezûliyye, Meymûniyye, Halvetiyye, Gülşeniyye, Demirtaşiyye, Cebertiyye ve Şinnâviyye'nin adlarını kaydeder (*Tibyân*, II, vr. 205ᵇ).

Şa'rânî, Kadı Muhyiddin Abdülkādir Özbekî tarafından Kahire'de Bâbışa'riye'de adına yaptırılan külliyede otuz iki yaşından itibaren binlerce talebeyi irşad etmenin yanı sıra dinî ilimleri de okuttu. Anadolu'daki Şa'rânîzâdeler'in ilki olan Abdürrahîm b. Abdülmuhsin eş-Şa'rânî, Muhammed Abdürraûf el-Münâvî, Ali b. Ahmed en-Neccârî, Muhammed Hicâzî el-Kalkaşendî, Abdullah el-Acemî, Sirâceddin el-Hânûtî gibi sûfî ve âlimler bunlar arasında sayılabilir. Hayatı boyunca eğitim, irşad ve eser telifiyle meşgul olan Şa'rânî 12 Cemâziyelevvel 973 (5 Aralık 1565) tarihinde vefat etti ve külliyesinin camisindeki özel bölmeye defnedildi. Şa'rânî'den sonra makamına oğlu Abdurrahman geçti, bu yolla Şa'râniyye veya Şa'râviyye adıyla anılan bir tarikat meydana geldi. Şa'rânî hayatta iken daha çok Şâzeliyye ve Bedeviyye-Metbûliyye şeyhi olarak tanındığı halde Şa'râniyye'nin Rifâiyye'nin bir kolu şeklinde devam ettiği belirtilmektedir (*DİA*, XXXV, 102). Tarikatın Şa'rânî'nin soyundan gelen şeyhler tarafından XVIII. yüzyılın sonlarına kadar sürdürüldüğü tahmin edilmektedir.

Muhyiddin İbnül-Arabî'nin görüşlerini benimseyen Şa'rânî, özellikle *el-Yevâḳīt ve'l-cevâhir fî beyâni 'aḳā'idi'l-ekâbir* adlı eserinde onun fikirlerini savunmuş, hakkında ileri sürülen iddialara cevap vermiştir. Eserin mukaddimesinde belirttiğine göre Şa'rânî, İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûḥâtü'l-Mekkiyye*'de ortaya koyduğu, zâhiren ulemânın görüşlerine uymayan akîdesini açıklamayı ve onun inancının doğru anlaşılmasını sağlamayı hedeflemiştir. Ancak bu eserde kendisinin de anlamadığı bazı hususlar bulunduğunu, bunları âlimlerin tartışmasına sunmak için zikrettiğini belirtmiştir. Şa'rânî tasavvufu "Kitap ve Sünnet'in gereklerini ihlâslı bir şekilde yerine getirmek" şeklinde tanımlamış, tasavvufla ilgili eserlerinde ısrarla ilimle birlikte ameli ve güzel ahlâkı öne çıkarmıştır. Tarikatların Mısır toplumu için hayatî öneme sahip olduğunu vurgulamış, o dönemde şeriata uymayan bazı uygulamaları eleştirmekten de çekinmemiştir. Bazı hasımları Şa'rânî'nin mutlak müctehidlik iddiasında bulunduğunu ve 30.000'e ulaşan müridiyle bir tehlike oluşturduğunu iddia ederek sürgün edilmesi talebiyle onu İstanbul'a şikâyet etmiş, ancak yöneticilerin ona karşı güvenleri sebebiyle bu teşebbüs sonuçsuz kalmıştır. Düşmanlarının, eserlerine dine aykırı ifadeler karıştırarak aleyhinde fetva almaya kalkıştıkları da nakledilmektedir. Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın, güven ve muhabbetlerinin nişanesi olarak kendisine bir yün elbise ve seccade hediye ettikleri kaydedilir. XVII. yüzyılın sonlarında Muhyiddin Muhammed el-Melîcî, *Teẕkiretü üli'l-elbâb fî menâḳıbi'ş-Şa'rânî Seyyidî 'Abdilvehhâb* adıyla bir menâkıbnâme kaleme almıştır (Kahire 1932, 2005).

Eserleri. Şa'rânî'nin eserlerinin sayısı kendi ifadesine göre 300 civarındadır. Günümüze ulaşan 100'ü aşkın eserinin belli başlıları şunlardır: **A) Tasavvuf ve Ahlâk. 1.** *el-Aḫlâḳu'l-Metbûliyye.* Şa'rânî bu eserinde şeyhi Ali el-Havvâs'ın mürşidi İbrâhim el-Metbûlî örneğinde sûfîlerin sahip olması gereken Muhammedî ahlâkı geniş biçimde anlatmıştır (nşr. Abdülhalîm Mahmûd, I-III, Kahire 1975-1976). **2.** *el-Baḥrü'l-mevrûd fi'l-mevâs̱iḳ ve'l-'uhûd ('Uhûdü'l-meşâyiḫ).* Müellifin görüştüğü şeyhlerden aldığı tavsiyeleri ve tasavvufî ahlâk kurallarını kaydettiği eserin çeşitli baskıları yapılmıştır (Kahire 1287, 1308, 1321, 2004). **3.** *el-Cevâhir ve'd-dürer.* Şa'rânî'nin, şeyhi Ali el-Havvâs'a yönelttiği sorulara aldığı cevapları içeren eser Abdüllatîf Hasan Abdurrahman tarafından hadislerin tahrîci yapılarak neşredilmiştir (Beyrut 2005). **4.** *Dürerü'l-ġavvâṣ 'alâ fetâvâ Seyyidî 'Alî el-Ḫavvâṣ.* Müellifin yine Ali el-Havvâs'ın kendisine verdiği cevaplardan oluşan bu eseri Abdülvâris Muhammed Ali hadislerinin tahrîciyle birlikte yayımlamıştır (Beyrut 1999). **5.** *Levâḳıḥu'l-envâri'l-ḳudsiyye el-münteḳāt mine'l-Fütûḥâti'l-Mekkiyye (Muḫtaṣarü'l-Fütûḥât).* İbnü'l-Arabî'ye ait eserin bir özetidir. Birçok nüshası bulunan kitabın müellif hattı yazması Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Kılıç Ali Paşa, nr. 621). **6.** *el-Kibrîtü'l-aḥmer fî beyâni 'ulûmi'ş-Şeyḫi'l-Ekber. Levâḳıḥu'l-envâri'l-ḳudsiyye*'nin özeti niteliğindedir. Birçok defa basılan eser (Kahire 1277, 1279, 1305, 1307, 1378; Beyrut 1998) M. Sabit Ünal tarafından Türkçe'ye çevrilmiş, bu çeviriyi Hasan Fehmi Kumanlıoğlu ve Hüseyin Elmalı Latin harflerine aktararak neşretmiştir (*Kibrît-i Ahmer [Fütûhât-ı Mekkiyye'den Seçmeler]*, İzmir 2006). **7.** *el-Fetḥ fî te'vîli mâ ṣadara 'ani'l-kümmeli mine'ş-şaṭaḥ* (nşr. Kâsım Muhammed Abbas, Dımaşk 2004). **8.** *el-Cevherü'l-maṣûn ve's-sırrü'l-merḳūm (el-Cevherü'l-maṣûn fî*

Şa'rânî'nin *Levâkıhu'l-envâri'l-kudsiyye (Muhtasarü'l-Fütûhât)* adlı eserinin müellif hattı nüshasının unvan sayfasıyla ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 621)

ʿulûmi kitâbillâhi'l-meknûn, ed-Dürrü'n-nazîm fî ʿulûmi'l-Kurʾâni'l-ʿazîm). Çeşitli âyetlerle ilgili 3000'e yakın ledünnî bilgi içerir (TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1103; İÜ Ktp., AY, nr. 6317; Yûsuf Ağa Ktp., nr. 453, vr. 510b-597a). **9.** *el-Ecvibetü'l-marżıyye ʿani'l-fukahâʾ ve'ṣ-ṣûfiyye.* Sûfîlere has ilimlerden örneklerin yer aldığı eserde ağırlıklı olarak tasavvuf ehline yöneltilen tenkitler cevaplandırılmıştır (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1111; İzmir Millî Ktp., nr. 1644; İÜ Ktp., AY, nr. 1221). **10.** *en-Nefeḥâtü'l-ḳudsiyye fî beyâni ḳavâʿidi'ṣ-ṣûfiyye* (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1835). **11.** *Ṣoḥbetü'l-emîr li'l-faḳīr ve ʿaksüh (Ṣoḥbetü'l-fuḳarâʾ maʿa'l-ümerâʾ ve ʿaksüh)* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1571). **12.** *Mevâzînü'l-ḳāṣırîn.* Gerçek mürşidin özelliklerinin anlatıldığı eser *Risâle fî beyâni cemâʿa semmû enfüsehüm bi'ṣ-ṣûfiyye* adıyla basılmıştır (Kahire 1298). **13.** *Tenbîhü'l-muġterrîn evâḫıre'l-ḳarni'l-ʿâşir ʿalâ mâ ḫâlefû fîhi selefehümü'ṭ-ṭâhir* (Kahire 1315, 1990). *İslâm Büyüklerinin Örnek Ahlakı ve Hikmetli Sözleri* (trc. Ömer Temizel, İstanbul 1970), *Kur'an, Sünnet ve Tasavvuf Işığında Gerçek Şeyhler ve Sahteleri* (trc. Sıdkı Gülle, İstanbul 1997) adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir. **14.** *Taṭhîru ehli'z-zevâyâ min ḫabâʾiṡi't-ṭavâyâ.* Dergâh şeyhinin, nakiblerin, müridlerin âdâb ve ahlâkına dairdir (Süleymaniye Ktp., Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 447). **15.** *Edebü'l-mürîdi'ṣ-ṣâdıḳ maʿa men yürîdü'l-ḫâlıḳ* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 116; Beşir Ağa, nr. 350). **16.** *Medâricü's-sâlikîn ilâ rüsûmi ṭarîḳı'l-ʿârifîn* (Kahire, taşbaskı, ts.). **17.** *el-Envârü'l-ḳudsiyye fî beyâni ḳavâʿidi'ṣ-ṣûfiyye* (Kahire 1962, 1987; Beyrut 1988, 1993). **18.** *el-Kevkebü'ş-şâhiḳ fi'l-farḳ beyne'l-mürîdi'ṣ-ṣâdıḳ ve ġayri'ṣ-ṣâdıḳ* (Kahire 1991). **19.** *el-Envârü'l-ḳudsiyye fî maʿrifeti âdâbi'l-ʿubûdiyye* (Kahire 1277, 1317; Beyrut 1999). **20.** *el-Muḫtâr mine'l-envâr fî ṣoḥbeti'l-aḫyâr* (Beyrut 1985; *Âdâbü'ṣ-ṣoḥbe* adıyla Dımaşk 2003).

B) Biyografi. **1.** *Levâḳıḥu'l-envâri'l-ḳudsiyye fî ṭabaḳāti'l-ʿulemâʾ ve'ṣ-ṣûfiyye (Levâḳıḥu'l-envâr fî ṭabaḳāti'l-aḫyâr). eṭ-Ṭabaḳātü'l-kübrâ* diye tanınan eserde müellif sahâbeden itibaren kendi dönemine kadar 420'nin üzerinde âlim ve sûfînin biyografisine yer vermiştir. Bir tabakat kitabı olmakla birlikte eser tasavvuf terimlerini de ihtiva etmektedir. Müellifin hasımları tarafından metne karıştırılan ve eleştirilmesine sebep olan tahriflerle birlikte pek çok defa basılan kitap, Abdurrahman Hasan Mahmûd'un tahkikiyle eleştiri konusu hususlardan ayıklanarak neşredilmiştir (Kahire 1993, 2001). el-Hâc Ömer'in şerhettiği eseri (*DİA*, XIV, 419) Abdülkadir Akçiçek *Evliya Menkıbeleri* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (I-IV, İstanbul 1970, 1407/1986). Şa'rânî bu eserinden sonra *eṭ-Ṭabaḳātü'l-vüsṭâ* adıyla bir kitap daha yazmıştır (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 497). **2.** *Ẕeylü'ṭ-Ṭabaḳāti'l-kübrâ.* Eserde müellifin görüştüğü âlim ve sûfîlere yer verilmiştir. Yazma nüshalarında bazı farklılıklar bulunan kitap *eṭ-Ṭabaḳātü'ṣ-ṣuġrâ* adıyla yayımlanmıştır (Kahire 1970, 1990; Beyrut 1999). **3.** *Leṭâʾifü'l-minen ve'l-aḫlâḳ fî beyâni vücûbi't-teḥaddüṡ bi-niʿmeti'llâhi ʿale'l-iṭlâḳ (el-Minenü'l-kübrâ).* Şa'rânî'nin kendisine ihsan edilen mânevî nimetleri anlattığı eser müellifin otobiyografisi olarak kabul edilebilecek niteliktedir. Birçok defa basılan kitabı (Kahire 1311/1894, 1331/1913) Virginia Vacca *Il Libro Dei Doni* adıyla İtalyanca'ya çevirmiştir (Napoli 1972). Müellif eserini *el-Minenü'l-vüsṭâ* adıyla özetlemiştir (Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 551).

C) Kelâm. **1.** *el-Ḳavâʿidü'l-keşfiyyetü'l-muvażżıḥa (el-mûḍıḥa) li-meʿâni'ṣ-ṣıfâti'l-ilâhiyye* (nşr. Muhammed Abdurrahman eş-Şâğûl, Kahire 2004; nşr. Mehdî Es'ad Arrâr, Beyrut 2006). **2.** *Muḳaddime fî ʿilmi't-tevḥîd* (Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp., nr. 1085, vr. 1b-21a). **3.** *Ferâʾidü'l-ḳalâʾid fî ʿilmi'l-ʿaḳāʾid* (Kütahya Vahîd Paşa İl Halk Ktp., nr. 1771, vr. 95b-118b). **4.** *el-Mîzânü'ẕ-ẕerriyyetü'l-mübeyyine li-ʿaḳāʾidi'l-fıraḳi'l-ʿaliyye.* Eserde Allah'ın zâtıyla ilgili bazı konulara yer verilmiştir (Kahire 2007). **5.** *el-Yevâḳıt ve'l-cevâhir fî beyâni ʿaḳāʾidi'l-ekâbir.* Muhyiddin İbnü'l-Arabî başta olmak üzere sûfîlerin ve kelâm âlimlerinin itikadî görüşlerinin genelde soru-cevap şeklinde anlatıldığı hacimli bir eserdir (Kahire 1305, 1308, 1889, 1378/1959). **6.** *el-Ḳavâʿidü's-seniyye fî tevḥîdi ehli'l-ḫuṣûṣiyye.* Eserde İbnü'l-Arabî'nin görüşleri çerçevesinde İbn Sevdekîn, Nifferî, Ali b. Vefâ ve Seyyidetü'l-Acem'den alıntılarla sûfîlerin tevhid anlayışı anlatılmıştır (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1629; Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 1759). **7.** *Keşfü'l-ḥicâb ve'r-rân ʿan vechi es'ileti'l-cân.* Cinlerin 955 (1548) yılında kendisine sorduğunu iddia ettiği tevhid, nübüvvet, velâyet, kulluk gibi konulardaki seksen sorunun cevabını içermektedir (Kahire 1290, 1938, 1992; Beyrut 1999). **8.** *Ṭahâretü'l-cism ve'l-fuʾâd min sûʾi'ẓ-ẓan bi-cemîʿi'l-ʿibâd.* Müellifin peygamberler, sa-

hâbe, tâbiîn, âlimler, sûfîler ve kendisi hakkındaki yanlış kanaatleri tashih ettiği bu eser tasavvufî açıdan da önemlidir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1490).

D) Fıkıh. 1. *Keşfü'l-ġumme ʿan cemîʿi'l-ümme.* Eserde dört Sünnî mezhep tarafından delil kabul edilen hadisler senedleri ve kaynakları belirtilmeksizin sıralanmış (Kahire 1281, 1303, 1317, 1964; Beyrut 1988), müellif bu hadislerin tahrîcini *el-Menhecü'l-mübîn fî beyâni edilleti'l-müctehidîn* adlı eserinde yapmıştır (Tinbüktü Yazmaları, nr. 3297). 2. *Mineḥu'l-minne fi't-telebbüsi bi's-sünne.* Fıkıh konularıyla ilgili hadislerin fıkıh babları altında tasnif edildiği eserin birçok neşri yapılmış, tahkikli neşri Abdurrahman Hasan tarafından gerçekleştirilmiştir (Kahire 1399). 3. *el-Mîzânü'l-Ḫadıriyye (el-Mîzânü'ş-ṣuġrâ).* Dört mezhebin görüş farklılıklarının azîmet-ruhsat çerçevesinde uzlaştırılmaya çalışıldığı bir eser olup (Kahire 1989; Hatîb el-Osmânî, *Raḥmetü'l-ümme*'nin kenarında, Bulak 1300) Fransızca'ya çevrilmiştir (*Balance de la loi musulmane on esprit de la legislation islamique et divergences de ses quatre rites jurisprudentiols par le cheikh ech-Charani,* Cezair 1870, 1898). 4. *el-Mîzânü'ş-Şaʿrâniyye el-müdhile li-cemîʿi aḳvâli'l-eʾimmeti'l-müctehidîn ve muḳallidîhim fi'ş-şerîʿati'l-Muḥammediyye (el-Mîzânü'l-kübrâ).* Önceki eserde ortaya konan hedefin geniş biçimde uygulamasından ibaret olan eser birçok defa basılmıştır (Hatîb el-Osmânî, *Raḥmetü'l-ümme*'nin kenarında, Kahire 1304; kenarında *Raḥmetü'l-ümme* ile, Kahire 1302, 1306, 1311, 1317, 1318, 1321, 1359; nşr. Abdurrahman Umeyre, Beyrut 1989). A. Faruk Meyan eseri *Dört Hak Mezhebin Büyük Fıkıh Kitabı* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul 1980). 5. *Ḥuḳūḳu uḫuvveti'l-İslâm* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1840). Hamit Eker tarafından *İslâm'da Kardeşlik Hukukunun Esasları* adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir (İstanbul 1975).

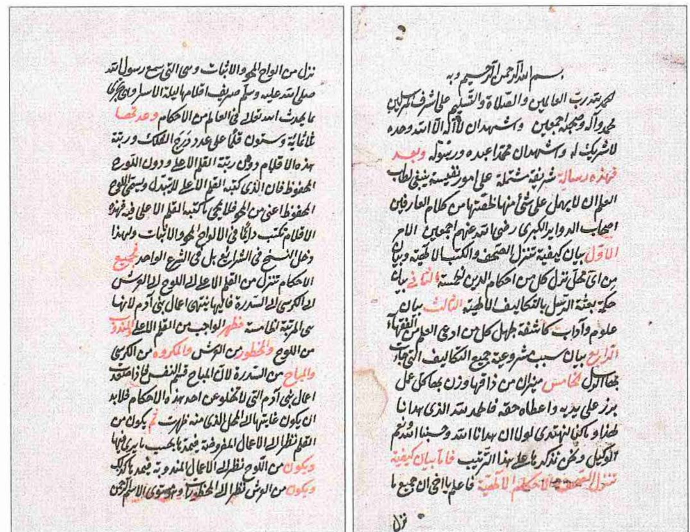
E) Hadis. 1. *el-Bedrü'l-münîr fî ġarîbi eḥâdîs̱i'l-beşîri'n-nez̠îr.* Süyûtî ve Sehâvî'nin eserlerinden istifadeyle yazılan eser alfabetik sıraya göre 2250 hadis içermektedir (Kahire 1277, 1994; Beyrut 1999). 2. *Meşâriḳu'l-envâri'l-ḳudsiyye fî beyâni'l-ʿuhûdi'l-Muḥammediyye (Levâḳıḥu'l-envâri'l-ḳudsiyye fî beyâni'l-ʿuhûdi'l-Muḥammediyye). el-ʿUhûdü'l-Muḥammediyyetü'l-kübrâ* ve *el-ʿUhûdü'l-kübrâ* adlarıyla da anılan eser emirler ve yasaklar diye iki bölüm halinde düzenlenmiş, tergîb ve terhîb hadisleri âlim ve sûfîlerin söz ve davranışlarından nakillerle birlikte açıklanmıştır (Kahire 1308, 1961, 1973). Eseri Selahattin Alpay *Büyük Ahidler* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul 1981).

Şa'rânî'nin diğer bazı eserleri şunlardır: *el-Mineḥu's-seniyye ʿale'l-vaṣıyyeti'l-Metbûliyye* (Kahire 1276, 1998); *ed-Dürerü'l-menşûre fî beyâni zübedi'l-ʿulûmi'l-meşhûre* (*Ḫulâṣatü ʿulûmi'l-İslâm* adıyla, Beyrut 1999); *Esrâru erkâni'l-İslâm* (Kahire 1980; Beyrut 1999); *İrşâdü'ṭ-ṭâlibîn ilâ merâtibi'l-ʿulemâʾi'l-ʿâmilîn* (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 343); *Hâdiyü'l-hâʾirîn ilâ rüsûmi aḫlâḳı'l-ʿârifîn* (Süleymaniye Ktp., Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 517 [müellif hattı]); *es-Sirâcü'l-münîr ʿalâ ġarîbi'l-câmiʿi'ṣ-ṣaġîr* (Köprülü Ktp., Hacı Ahmed Paşa, nr. 59, vr. 1b-89b). Şa'rânî'nin ayrıca onu aşkın ihtisar çalışması bulunmaktadır (Muhammed Îsâ Sâlihiyye, III, 390-392; Karabulut, II, 866; Abdullah Muhammed el-Habeşî, II, 850-851).

Şa'rânî hakkında yapılan bazı çalışmalar şunlardır: Tâhâ Abdülbâkī Sürûr, *eş-Şaʿrânî ve't-taṣavvuf* (Kahire 1952, 1981); Abdülhafîz Ferugî, *İmâmü'l-ḳarni'l-ʿâşir ʿAbdülvehhâb eş-Şaʿrânî* (Kahire 1985); Tevfîk et-Tavîl, *eş-Şaʿrânî: İmâmü't-taṣavvuf fî ʿaṣrih* (Kahire 1945); Muhammed Sabrî Dalî, *el-Ḫiṭâbü's-siyâsiyyi'ṣ-ṣûfî fî Mıṣr: Ḳırâʾe fî ḫiṭâbi ʿAbdilvehhâb eş-Şaʿrânî* (Kahire 1425/2004); Kathryn Virginia Johnson, *The Unnerring Balance: A Study of The Theory of Sanctity (Wilayah) of ʿAbd al-Wahhāb al-Shaʿrāni* (doktora tezi, 1985, Harvard Üniversitesi); Abdurrahman b. Râtib Umeyre, *el-İmâm eş-Şaʿrânî: Ḥayâtühû ve taṣavvufuh* (doktora tezi, 1990, Ezher Üniversitesi); Ferhat Gökçe, *Şa'rânî ve Hadisleri Değerlendirmede Mîzân Yöntemi* (yüksek lisans tezi, 2004, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Şa'rânî, *Leṭâʾifü'l-minen ve'l-aḫlâḳ*, Kahire 1311, I-II, tür.yer.; a.mlf., *el-Yevâḳīt ve'l-cevâhir*, Kahire 1307, tür.yer.; M. Abdürraûf el-Münâvî, *el-Kevâkibü'd-dürriyye* (nşr. Abdülhamîd Sâlih Hamdân), Kahire, ts. (el-Mektebetü'l-Ezheriyye), IV, 69-73; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâʾire*, III, 176-177; *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, II, 1233, 1236, 1356, 1918, 2054; Kuşâşî, *es-Simṭü'l-mecîd fî selâsili ehli'l-beyʿa ve ilbâsi'l-ḫırḳa ve't-taṣavvuf ve sülûki ehli't-tevḥîd*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1197, vr. 44a; Muhyiddin Ebü'l-Enes Abdurrahman el-Melîcî, *Menâḳıbü'l-ḳuṭbi'r-rabbânî Seyyidî ʿAbdilvehhâb eş-Şaʿrânî: Teẕkiretü üli'l-elbâb* (nşr. Cevde M. Ebü'l-Yezîd el-Mehdî – M. Abdülkādir Nassâr), Kahire 2005, tür.yer.; Zebîdî, *İtḥâfü'l-aṣfiyâ*, s. 207-208; Harîrîzâde, *Tibyân*, II, vr. 106a, 152a, 203b-206a; Serkîs, *Muʿcem*, I, 1129-1134; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ*, II, 274-282; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 464-467; *Îżâḥu'l-meknûn*, II, 11, 89, 184, 242; J. S. Trimingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 220-225, 279; M. Winter, *Society and Religion in Early Ottoman Egypt: Studies in the Writtings of ʿAbd al-Wahhāb al-Shaʿrāni*, New Brunswick 1982, tür.yer.; a.mlf., "al-Shaʿrānī", *EI²* (İng.), IX, 316; Sâlihiyye, *el-Muʿcemü'ş-şâmil*, III, 390-392; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmiʿu'ş-şürûḥ ve'l-ḥavâşî*, Ebûzabî 1425/2004, II, 850-851; *el-Muʿcemü'l-maḫṭûṭâti'l-mevcûde fî mektebâti İstânbul ve Ânâṭûlî* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok]; Adam Sabra, "Illiterate Sufis and Learned Artisans: The Circle of Abd al-Wahhâb al-Sha'rânî", *The Development of Sufism in Mamluk Egypt* (ed. R. McGregor – Adam Sabra), Caire 2006, s. 153-168; G. Flügel, "Scha'rânî und sein Werk über die muhammadanische Glaubenslehre", *ZDMG*, XX (1866), s. 1-48; M. Smith, "al-Sha'rânî the Mystic", *MW*, XXIX (1939), s. 240-247; J.-Cl. Garcin, "Index des ṭabaqāt de Shaʿrānī (pour la fin du IXe et le début du IXe S.H.)", *AIsl.*, VI (1966), s. 31-93; K. V. Johnson, "Abd al-Wahhâb al-Sha'rânî: A Brief Study of the Life and Contributions of a Sixteenth-Cen-



Şa'rânî'nin *İrşâdü'ṭ-ṭâlibîn* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 343)

tury Egyptian Mystic", *IC*, LXX/1 (1997), s. 15-39; a.mlf., "The Unerring Balance of the Law: Abd al-Wahhâb al-Sha'rânî's Reconciliation of Sanctity (Wilâyah and the Sharî'a)", *IQ*, XLI/4 (1418/1997), s. 284-300; XLII/1 (1418/1998), s. 24-41; D. F. Reynolds, "Shaykh Abd al-Wahhâb al-Sha'rânî's Sexteenth-Century Defens of Autobiography", *Harvard Middle Eastern and Islamic Review*, IV/1-2, Cambridge 1998, s. 122-137; Hayri Kaplan, "Fakih Bir Sufi Örneği Olarak Abdülvehhâb eş-Şa'rânî", *Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, II/2, Adana 2002, s. 119-154; Tahir Uluç, "Abdülvehhâb eş-Şa'rânî ve el-Yevâkît ve'l-cevâhir fî beyâni akâidi'l-ekâbir Adlı Eseri", *Tasavvuf*, sy. 9, Ankara 2002, s. 209-219; S. Pagani, "The Meaning of the Ikhtilâf al-Madhâhib in Abd al-Wahhâb al-Sha'rânî's al-Mîzân al-Kubrâ", *Islamic Law and Society*, XI/2, Leiden 2004, s. 177-212; J. Schacht, "Şa'rânî", *İA*, XI, 344-345; E. Geoffroy, "Sha'rāniyya", *EI² Suppl.*, s. 724; Mustafa Tahralı, "Rifâiyye", *DİA*, XXXV, 102.



HAYRİ KAPLAN

ŞA'RÂNİYYE
(الشعرانيّة)

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî'ye (ö. 973/1565) **nisbet edilen bir tarikat (bk. ŞA'RÂNÎ).**

ŞARAP

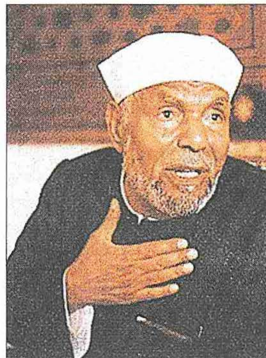
(bk. İÇKİ; ŞÜRB).

ŞA'RÂVÎ
(الشعراوي)

(1911-1998)

Mısırlı âlim.

Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî 15 Nisan 1911'de Mısır'ın Dekahliye muhafazasının Mîtgamr şehrine bağlı Dekādûs köyünde doğdu. İlk öğreniminin ardından Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledi ve 1926'da Ezher'in Zekāzîk'teki ilkokuluna kaydoldu, 1932'de lise bölümüne başladı. Henüz lisede iken Vefd Partisi'ni, dolayısıyla Mustafa en-Nehhâs'ı destekledi. Dinî konuların yanı sıra içtimaî ve siyasî meselelerle de meşgul oldu; öğrenci hareketlerine katıldı ve talebe birliğinin başkanlığını yaptı. 1934'te öğrenci olayları sırasında tutuklandı ve bir ay kadar hapiste kaldı. Liseden sonra 1936'da Kahire'ye giderek Ezher'e bağlı Külliyyetü'l-lugati'l-Arabiyye'ye girdi. Buradaki hocaları arasında o sırada Ezher şeyhi olan Muhammed Mustafa el-Merâgī, Ahmed Yûsuf Necâtî, Ahmed İmâre ve İbrâhim Hamrûş gibi âlimler vardı. Ayrıca İhvân-ı Müslimîn lideri Hasan el-Bennâ'dan özel ders aldı. Ancak Vefd Partisi'ni desteklemesi İhvân-ı Müslimîn ile arasının açılmasına sebep oldu. 1941'de fakülteyi bitirdi ve 1943'te öğretmenlik diploması aldı. Ardından Ezher'in Tanta, İskenderiye ve Zekāzîk'teki okullarında öğretmenlik yaptı. 1950'de Mekke'deki Melik Abdülazîz Üniversitesi'nin Külliyyetü'ş-şerîa bölümünde hoca olarak çalışmaya başladı. 1960'ta Ezher'e bağlı Tanta'daki okulun, ertesi yıl Evkaf Bakanlığı'nda davet ve fikirle ilgili bölümün müdürlüğüne getirildi. 1962'de Ezher'de ulûm-i Arabiyye müfettişliğine, 1964'te Ezher Şeyhi Hasan Me'mûn'un sekreterlik işlerine müdür tayin edildi. 1966'da, Fransız işgalinden henüz yeni kurtulup eğitim dili olarak Arapça'yı yerleştirmeye çalışan Cezayir'e destek olmak amacıyla Ezher'den bu ülkeye gönderilen Arap dili uzmanları grubuna başkanlık etti ve orada ders verdi. 1970'te Melik Abdülazîz Üniversitesi'nin Külliyyetü'ş-şerîa bölümünde misafir hoca sıfatıyla çalışmaya başladı. 1972'de aynı üniversitenin ed-Dirâsâtü'l-ulyâ kısmının başkanlığına getirildi. 1975'te Mısır'a döndü ve Ezher'den sorumlu bakanlık bünyesinde genel müdür oldu. Aynı yıl Mısır televizyonunda "Nûrun alâ nûr" adlı haftalık programlarına başladı. Nisan 1976'da yaş haddinden emekliye ayrıldıktan sonra Kasım 1976 – Ekim 1978 arasında Memdûh Sâlim'in başbakanlığındaki hükümette Evkaf'tan ve Ezher'den sorumlu bakan olarak görev yaptı. Bakanlığı esnasında Mısır'da kurulan ilk İslâmî banka olan Banku Faysal'ın kuruluşuna izin veren karara imza attı. Bu sırada Mısır televizyonunda cuma günleri yayımlanan tefsir derslerine başladı. Bu programları çok geniş kitleler tarafından ilgiyle takip edildi. 1980'de Mısır Şûrâ Meclisi'ne üye seçildi. Uzun süren bir hastalıktan sonra 17 Haziran 1998'de Kahire'de vefat etti ve Dekâdûs köyünde defnedildi. Şa'râvî 1983'te Cumhuriyet, 1988'de Devlet Takdir ödülüne lâyık görülmüş, 1998'de Dübey Yılın Şahsiyeti ödülünü almıştır. 1985'te Menûfiye Üniversitesi, 1990'da Mansûre Üniversitesi kendisine fahrî doktorluk unvanı vermiştir. Çeşitli müesseselerin oluşturduğu kurullarda yer almış, 1980'de Ezher'in itibarlı kurumlarından olan Mecmau'l-buhûsi'l-İslâmiyye'ye ve 1988'de Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye'ye üye seçilmiştir.


Şa'râvî

Çok yönlü kişiliğiyle farklı makamlarda bulunan Şa'râvî Avrupa, Amerika, Asya ve Afrika'daki pek çok ülkeye seyahat etmiş ve çeşitli toplantılara katılmıştır. Devlet başkanları Enver Sedat ve Hüsnü Mübârek'le iyi ilişkiler kurmuş, Enver Sedat, İsrail ile Camp David Antlaşması'nı yapmak üzere Amerika Birleşik Devletleri'ne gittiği zaman o da yanında bulunmuştur. Birleşmiş Milletler'de ilk cuma namazını kıldırarak burada hutbe okumuştur. İslâm'ın siyasî ideolojilerle ilişkisi olmadığını belirten Şa'râvî bütün gruplara ve cemaatlere mesafeli davranmıştır. Enver Sedat'ın radikal bir örgütün mensupları tarafından öldürülmesinin ardından aşırı gruplara karşı halkın ve özellikle gençliğin dinî konularda eğitilmesi gerektiğini belirten Şa'râvî sistemi de eleştirmekten geri durmamıştır. Problemler ortaya çıktıktan sonra İslâm'da çare arandığını ve bütüncül değil tek yönlü bir bakışla bazı iyileştirmeler yapılması yolu izlendiği için bir taraf düzelirken diğer taraftan başka problemlerin ortaya çıktığına dikkat çekmiştir.

1970'li yılların sonundan itibaren Mısır'daki dinî hayat üzerinde etkili olan ve klasik anlamda bir âlim olmaktan çok, geniş kitlelere hitap eden bir vâiz olma özelliği öne çıkan Şa'râvî'yi, Mısır ve Arap ülkeleri başta olmak üzere dünyanın pek çok bölgesinde ilgiyle takip edilen hutbe, vaaz ve irşad faaliyetleri şöhrete ulaştırmış, fasih Arapça yerine halk dilini kullanması geniş kitleler tarafından izlenmesini kolaylaştırmıştır. Adına yayımlanan kitaplar geniş bir okuyucu kitlesi bulmuş, *el-Ehrâm* ve *el-Ahbâr* gibi yarı resmî gazetelerde her gün onun sözlerine yer verilmiştir. Halk kitleleri yanında resmî makamlarca da kabul görmesinde İslâm'ın siyaset üstü bir din olduğunu savunması ve aşırı grupları eleştirmesi etkili olmuştur. Klasik mânada bir Kur'an müfessiri olmayan Şa'râvî yaptığı sohbetlerde âyetleri tefsir ederken önce kelimelerin sözlük anlamlarını ve delâlet ettikleri mânaları belirttikten sonra